

A TERMÉSZETTUDOMÁNYOS IRODALOM NÉPSZERŰSÍTÉSÉRŐL

Hogy az olvasók természettudományos nevelése sikerrel járjon, elsődleges követelmény a könyvtáros természettudományos felkészültsége, és tájékozottsága. Könyvtárunk, a 9. sz., Gutenberg téri Föv. Szabó Ervin Könyvtár minden dolgozója rendelkezik középiskolai végzettséggel s ez feltételezhetővé teszi, hogy a természettudományos műveltség alapjait már a középiskolában elsajátította. A központunk által vezetett természettudományos tanfolyamra két dolgozónk jár rendszeresen, s ők minden esetben beszámolnak a hallottakról kollégáinknak is. Az „Élet és Tudomány” olvasása és a különböző folyóiratokban, napilapokban megjelent természettudományos cikkek ismerete pedig lehetővé teszi, hogy a könyvtáros lépést tudjon tartani a napi problémákkal. Ehhez kapcsolódik még a rádió, televízió, film útján szerzett természettudományos tájékozódás, de első sorban magának a könyvnek ismerete. Az új szerzeményeknél a könyvtárosok megnéznék minden természettudományos könyvet, átolvasásák, és egymásnak ajánlják az érdekesebb kiadványokat. Mint kitűnik, elsődleges feladat, hogy a könyvtáros legyen képzett, széleskörű tájékozottság jellemze, tisztában legyen saját könyvtárának anyagával, az általános napi problémákkal és ismerje az új természettudományos kiadványokat. Ellenkező esetben megtörténhet, hogy az olvasó, akit mi indítottunk útra a természettudományok ismerete terén, elhagy bennünket és nem tudjuk tovább irányítani. Fontos, hogy a könyvtáros ismerje a rendelkezésére álló segédeszközöket, hogy gondot fordítson a propaganda munkára, a propaganda eszközök kihasználására. Ahol lehetséges, teremtsen kapcsolatot az olvasóval. A könyvtár vezetője ellenőrizze a propaganda munkát és főleg megfelelően gyarapítsa a természettudományos állományt. Mindezek mellett pedig ismerniök kell a könyvtárosoknak a könyvtár olvasóinak összetételét is.

A propaganda eszközök

A természettudományos irodalom propagálására nagyon sok eszköz áll rendelkezésre: könyvkiállítás, külön-katalógusok, rölapok, bibliográfiák, könyvismeretetések, előadások, film, rádió, stb. Sajnos, lehetőségeink a propaganda eszközök használatánál korlátozottak, mivel mi csak a könyvre és a nagyon kevés bibliográfiára számíthatunk. Csak ritka esetben van egy-egy előadás, mivel megfelelő helyiség nem áll rendelkezésünkre.

A könyvtáros és az olvasó kapcsolata

A szépirodalomhoz nem kell különösebb propaganda, mivel az olvasó legtöbb esetben azért keresi fel a könyvtárat, hogy ilyen könyvet kölcsönözzön, szórakozni, tanulni akar. A természettudományos könyvek iránt azonban nekünk, könyvtárosoknak kell az érdeklődést felkeltanunk. Első lépés, hogy igényel-e az olvasó természettudományos könyvet, s főleg a szakon belül melyik az a tudományág, amivel szívesen foglalkozik?

Az igénykutatás tapasztalatai

Az igénykutatás legegyszerűbb módja a személyes beszélgetés az olvasóval. Így megismerjük az olvasó igényét és bepillantást nyerünk világnézeti fejlettségébe is. Ez a leghatásosabb, legcélravezetőbb módszer. Sajnos, a túlzásfólttság miatt csak kevés esetben van rá alkalom, hogy a könyvtáros időt szakítson az egyes olvasóval folytatott egyéni beszélgetésre, egyedi foglalkozásra.

A másik módszer szerint az olvasók kérelmepótlakot töltenek ki, s ezen feltüntetik, milyen könyvet olvasnak szívesen. 1959 végén könyvtárunk végzett ilyen igénykutatást. 900 lapot adtunk ki. A kiadott lapok közül 538 érkezett vissza, a válaszok szerint megkérdezettek közül 243 egyáltalán nem érdeklődik a természettudományos könyvek iránt. Ez 45%-a a megkérdezett olvasóknak. A visszakapott kérdőlapok megoszlása:

Foglalkozás	Összesen	Igényelt	%	Nem igényelt	%
Munkás	114	64	56,2	50	43,8
Pedagógus	16	12	75,—	4	25,—
Értelmiségi	54	36	77,—	18	33,—
Háztartásbeli	45	7	15,6	36	84,6
Főiskolás	42	32	76,2	10	23,8
Középiskolás	98	61	63,—	37	37,—
Ipari tanuló	10	5	50,—	5	50,—
Egyéb	159	78	49,1	81	50,9

Az igenlő választ adó 295 olvasó igénye az 510—590-es, természettudományos szakcsoportokon belül így alakult:

Megnevezés	Munkás	Pedagógus	Értelmiségi	Ház-tartás-beli	Fő-iskolás	Közép-iskolás	Ipari-tanuló	Egyéb	Össze-sen	%
Matematika.....	14	2	8	—	3	9	—	5	41	9,5
Csillagászat.....	25	6	11	3	8	5	3	16	77	15,3
Fizika.....	19	5	11	1	9	15	2	11	73	16,9
Kémia.....	8	1	5	—	6	16	1	9	46	10,6
Földtan.....	7	5	6	—	—	3	1	7	29	6,7
Biológia.....	10	4	11	4	12	15	1	17	74	17,1
Növénytan.....	7	—	5	3	4	8	—	8	35	8,1
Állattan.....	13	3	9	1	4	10	1	15	56	15,8

(A táblázat számadatai nem teljesen egyeznek az olvasók számával, mert van olvasó, aki igényelt matematikát, ugyanakkor például biológiát és fizikát is!)

Mi ezt a módját választottuk az igénykutatásnak. Ez azonban túl általános, és nem vezet a legjobb eredményre. Célunk, hogy személyes beszélgetések alapján tárjuk fel, egyénenként, az olvasók igényét, ezt minden tasakon (személyi lapon) jegyezzük fel és figyeljük az olvasók természettudományos olvasmányait.

Az olvasók érdeklődésének felkeltése, az igények kielégítése

Az olvasók érdeklődésének felkeltése már sokkal színesebb, sokrétűbb lehet, s nagyon sok esetben külső tényezők is segítenek a könyvtárnak. (Rádió, újság, televízió, stb.) Nem véletlen, hogy a „Csend világa” c. film bemutatása óta Cousteau—Dumas: „A csend világa” c. könyve, amely 14 példányban van meg könyvtárunknak, nagyon ritkán található benn, sőt néha előjegyzés is van rá. Az érdeklődés felkeltésének eszközei közé tartozik a „kérdézz-felelek játék”. Ez évben egy alkalommal rendeztünk ilyen játékot, hely hiányában korlátozott létszámmal, csak ipari tanulók részére. A játék után a résztvevők szemmel láthatóan nagyobb érdeklődést tanúsítottak a természettudományos könyvek iránt. Egy alkalommal középiskolások számára rendeztünk előadást, s ez szintén eredményes volt. A fiatalabb olvasók azóta is kérnek még több ilyen előadást, azonban sajnos nem tudjuk rendszeresíteni őket helyiség hiány miatt. Ugyanez vonatkozik a film- és diafilm vetítésre is, pedig e két eszköz nagyon elősegítené propaganda munkánkat.

Az utóbbi hónapokban lehetőségeinkhez mérten igyekeztünk fellendíteni a propaganda munkát. Van egy üveges

szekrényünk, ahol aktuális kiállításainkat rendezzük. Mikor egy-egy kiállítás elveszti időszerűségét, helyébe természettudományos könyveket teszünk, így állandóan van természettudományos kiállításunk, ami még sem válik egyhangúvá. A kívánt könyvet a kiállításból is kikölcsönözzük, és helyére azonnal másikat teszünk. Ajánló polcunkon külön sor van a természettudományos könyvek részére. Anyaga naponta cserélődik. A természettudományos anyagunk nagy részét külön polcra helyezük el, a kölcsönző pult közelében, ahol az olvasók is láthatják s a könyvtáros is mindig kész anyagot ajánlhat. Ennek az anyagnak egy része népszerű, új és időszerű, másik része eddig elfekvő anyag volt ugyan, de szerintünk értékes és olyan, hogy csak a propagálás hiánya miatt nem olvasták.

A könyvtár szakkatalógusán kívül semmiféle külön-katalógus, vagy annotált jegyzék nem áll rendelkezésünkre, mivel ennek összeállítása nagy munkát igényel, munkaerő pedig nincs hozzá. Képkiallításokat nem rendezünk, mivel megfelelő anyag nem áll rendelkezésünkre. Kirándulásokat, közös kiállítás-látogatást nem szervezünk, mert véleményünk szerint nagyobb a ráfordított idő értéke, mint az eredmény, amit remélhetünk tőle. Legfontosabb propagandamunkának az olvasóval való foglalkozást tekintjük, mivel ez csak a könyvtárosok ügybuzgalmán múlik.

Az állomány fejlesztése

Mivel főleg az Állami Könyvterjesztő Vállalat útján szerzeményezünk, érdekes megnézni a természettudományos művek vásárlási lehetőségeit. 1957-től vizsgáltuk meg az *ÁKV megrendelőjegyzékeit*. Ezen az utóbbi három évben 255 művet ajánlott megvételre a Könyvtárellátó. Mi megvásároltunk ebből 66 művet a következő megoszlásban:

Allomány és forgalom

Raktári szakcsoport szám	A jegyzék által ajánlott mű	Mégvásároltuk	
		Mű	Példány
500 Általános művek	16	8	16
510 Matematika	43	7	17
520 Csillagászat	9	7	11
530 Fizika	43	10	16
539 Atomfizika	12	4	5
540 Kémia	28	2	5
550 Földtan	31	6	13
560 Ósúlytan	1	—	—
570 Biológia	13	3	20
580 Növénytan	16	1	2
590 Állattan	53	18	24

A forgalom fejlődést mutat, 1960 első félévében mégsem volt kielégítő. Megpróbáltuk kikutatni, mik a fejlődést befolyásoló tényezők. Hogy teljes képet kapjunk, elemeztük a teljes állományt, s ezen belül még részletesebben a természettudományos szakot. 1960. június 30-án a könyvtár teljes állománya 47 633 kötet volt. Ebből ismeretterjesztő 17 014 kötet, vagyis az állomány 35,7%-a. Ezen belül természettudományos anyag 1415 kötet (747 mű), az ismeretterjesztő anyag 8,3%-a, az egész anyag 2,9%-a. Szakon belül a következő a megoszlás:

Az utóbbi években állománygyarapításunk nem volt kielégítő, egyrészt a könyvkiadás nem volt megfelelő, mivel számszerűleg is kevés a természettudományos szakkönyv — s ennek nagy része is túl magas színvonalat képvisel — másrészt költségvetési keretünk is olyan szűkös volt, hogy több könyvet nem tudtunk vásárolni. Ez évben próbáljuk csak mi is tudatosan fejleszteni természettudományos állományunkat, sokszor a szépirodalom terhére. Érdekes összehasonlítani az 1957-es egész-évi és az 1960-as félévi szerzeményezésünket:

500	76 mű	225 kötet	15,9%
510	92 mű	161 kötet	11,3%
520	72 mű	112 kötet	7,8%
530	105 mű	203 kötet	14,3%
539	25 mű	46 kötet	3,2%
540	79 mű	142 kötet	10,0%
550	73 mű	130 kötet	9,1%
560	8 mű	19 kötet	1,3%
570	79 mű	143 kötet	10,1%
580	59 mű	100 kötet	7,0%
590	79 mű	134 kötet	10,0%

Megvizsgáltuk, mi az, ami a jelen pillanatban olvasónál, mi az, ami polcon van.

Megnevezés	1957-ben megjelent	Mégvásároltuk		1960-ban megjelent (félév alatt)	Mégvásároltuk	
		Mű	Példány		Mű	Példány
500	5	2	4	2	2	2
510	16	1	3	7	2	2
520	2	1	3	4	4	9
530	14	3	7	3	3	9
539	2	—	—	—	—	—
540	7	—	—	6	2	3
550	14	2	5	5	1	3
560	—	—	—	—	—	—
570	3	—	—	1	1	3
580	6	—	—	7	1	5
590	11	5	8	9	3	3
	80	14	30	44	19	39

Szakcsoport	Olvasónál	Polcon
500	114 kötet 51,0%	111 kötet 49,0%
510	30 kötet 18,0%	131 kötet 82,0%
520	15 kötet 13,3%	97 kötet 86,7%
530	10 kötet 4,9%	193 kötet 95,1%
539	17 kötet 15,2%	39 kötet 84,8%
540	19 kötet 13,3%	123 kötet 86,7%
550	6 kötet 4,6%	124 kötet 95,4%
560	3 kötet 15,7%	16 kötet 84,3%
570	28 kötet 19,5%	115 kötet 80,5%
580	22 kötet 22,0%	78 kötet 78,0%
590	27 kötet 20,1%	107 kötet 79,9%

Amint látjuk, az idén félév alatt több könyvet szerzeményeztünk, mint 1957-ben egész évben.

Az anyag nagy része, 75–80%-a a polcon volt, s ennek is nagy része teljesen elfekvő anyag. Kérdés, hogy az érdeklenség, az elavultság, vagy a propaganda hiánya, ami miatt ez a nagy anyag nem forog? Mivel a kintlévők 20%-a az új anyagot öleli fel, a polcon levő anyagot láttunk fontosnak elemezni:

Szakcsoport	1945 előtt jelent meg	1945-1956 között jelent meg	1956 után jelent meg
500	45 kötet 40,5%	55 kötet 49,6%	11 kötet 9,9%
510	36 kötet 27,4%	88 kötet 67,3%	7 kötet 5,3%
520	36 kötet 37,1%	53 kötet 54,7%	8 kötet 8,2%
530	63 kötet 37,7%	114 kötet 49,1%	16 kötet 8,2%
539	9 kötet 23,0%	22 kötet 54,0%	8 kötet 23,0%
540	29 kötet 23,5%	86 kötet 70,0%	8 kötet 6,5%
550	50 kötet 40,3%	64 kötet 51,7%	10 kötet 8,0%
560	15 kötet 93,8%	1 kötet 6,2%	—
570	44 kötet 58,1%	70 kötet 61,1%	1 kötet 0,8%
580	42 kötet 53,7%	28 kötet 36,1%	8 kötet 10,2%
590	76 kötet 71,0%	22 kötet 20,6%	9 kötet 8,4%

Tehát a polcon levő anyagnak kb. 40%-a 1945 előtti kiadású könyv, és csak 8–10%-a jelent meg az utóbbi négy évben. Érdekes, hogy a polcon levő köny-

veket hány olvasó kölcsönözte ki. Az 1955–1958. közötti és az 1958. utáni időt vettük figyelembe, s a következő számokat kaptuk:

Szak	1955—1958 közötti				1958 utáni			
	5 alatt	5—10 között	10—20 között	20 felett	5 alatt	10—30 között	10—30 között	20 felett
500	,90	11	6	2	93	8	3	7
510	103	16	7	6	100	12	5	4
520	67	17	12	1	69	15	13	—
530	159	19	13	2	170	12	11	—
539	28	10	1	—	28	10	1	—
540	107	10	4	2	110	11	1	1
550	112	9	3	—	113	6	5	—
560	10	—	6	—	13	1	2	—
570	96	12	7	—	102	8	5	—
580	76	10	1	—	98	10	—	—
590	73	22	10	2	80	20	7	—

Következtetések:

A könyvek nagy százalékát 5, vagy annál kevesebb olvasó olvasta, ami a könyvek elavultságával magyarázható. A sok egyedi példából néhányat kiragadva:

Helmholtz: A természet köréből (év nélkül) 1 példány, még senki nem olvasta.

D'Alambert: Mechanikai példatár (1896.) 2 példány, még senki nem olvasta.

Heilborn: Werden und vergehen (1931.) 2 példány, még senki nem olvasta.

Másik ok a kihasználatlanságra, hogy sok a magasszínvonalú szakkönyv, amit az átlag-olvasó nem olvas el, s amit nem is érdemes ajánlani. Pl:

Izmailszkij: „Feladatok a szerves kémiából” (1951. Tankönyvkiadó),

Techt: „Rádióizotópok gyakorlati alkalmazása” (1957. Műszaki Kiadó),

Lobacsevszkij: „Geometriai vizsgálatok a párhuzamosok elméletének köréből” (1951. Akadémiai Kiadó), stb.

Harmadik oka a kihasználatlanságnak a propaganda hiánya, ami a mi hibánkból ered. Sok népszerű kiadvány azért hever a polcon, mert nem ajánljuk, pl: *Lukács: Tarka-barka fizika* — 8 példány, ebből 7 a polcon.

Perelman: Szórakoztató matematika — 4 példány, 4 a polcon.

Kontra: Kis biológia — 4 példány, ebből 4 a polcon.

Az új könyvek, még ha magasabb színvonalúak is, a lehető legjobban ki vannak használva. Így a már említett 14 példányos

Cousteau—Dumas: „A csend világa”,

Infeld: „Einstein”,

Böhm: „Korunk őrása az atom”,

Van Laue: „A fizika története”,

és általában a „Studium” majd minden könyve.

Az eredmények elemzése

Természettudományos forgalmunk a havi statisztikák szerint így alakult:

Hónapok	Összes forgalom	Természettudományos forgalom
Január ...	22 734 kötet	560 kötet 2,51%
Február ..	24 340 kötet	519 kötet 2,13%
Március ..	25 773 kötet	606 kötet 2,54%
Április ...	21 101 kötet	467 kötet 2,81%
Május	23 749 kötet	700 kötet 3,00%
Június ...	14 091 kötet	371 kötet 2,63%
Július ...	18 007 kötet	470 kötet 2,61%
Augusztus	19 706 kötet	461 kötet 2,33%

Az első és második negyedévet összehasonlítva:

Negyed-évek	Összes forgalom	Természettudományos forgalom
I. negyed-év	72,847 kötet	1,685 kötet 2,37%
II. negyed-év	58,941 kötet	1,538 kötet 2,81%

Mintegy 0,5%-os emelkedés mutatkozott, s ezt az eredményezte, hogy a könyvtárosok kicsit nagyobb figyelemmel propagálták a természettudományos könyveket. Pedig a május—június havi forgalom nem teljesen mérvadó, mivel nyári hónapok, s az olvasók ilyenkor szívesebben választják a könnyű olvasmányokat.

A második negyedév természettudományos forgalma az olvasók foglalkozása szerint így oszlott meg:

Munkás	263 kötet	17,1%
Pedagógus	91 kötet	5,9%
Értelmiségi	210 kötet	13,6%
Háztartásbeli	152 kötet	9,8%
Főiskolás	160 kötet	10,4%
Középiskolás	173 kötet	11,2%
Ipari tanuló	135 kötet	8,7%
Egyéb	354 kötet	23,3%

Érdekes ezt összehasonlítani a meglevő olvasók megoszlásával. Az 1960. január 1-i statisztika szerint 4409 olvasónk volt. Megoszlásuk a következő:

Munkás	632 fő	14,3 %
Pedagógus	116 fő	2, %
Értelmiségi	279 fő	6,3 %
Háztartásbeli	562 fő	12,7 %
Főiskolás	70 fő	1,5 %
Középiskolás	485 fő	11,0 %
Ipari tanuló	214 fő	4,8 %
Egyéb	2,041 fő	46,6 %

A fél százalékos emelkedés ugyan nem nagy eredmény. Azonban ha tekintetbe vesszük, hogy ez a félevesi eredmény nem túlságosan nagy erőfeszítésből adódik, célul tűzhetjük ki, hogy nagyobb munkával és körültekintéssel a természettudományos könyvek jelenlegi 2,5%-os forgalmát egy két éven belül átlag 5%-ra emeljük.

Maruszkai József

KÖNYVTÁROK KIS LEXIKONA

Bibliofil, bibliofil kiadás

A bibliofil elnevezés szószerint könyvbarátot jelent, a magyar fordítás azonban nem fedi teljesen az eredeti fogalmat. Bibliofilnak azt az embert nevezzük, aki a könyvek külső, belső értékét egyaránt ismeri, becsüli, s a könyveket bizonyos szempontok szerint gyűjti.

A leghíresebb bibliofilek könyvespolcain kódexek, ősnymtatványok, XVI. századi természettudományi művek, az Aldus vagy Elzevir nyomda kiadványai, nevezetes emberek sajátkezű bejegyzésével ellátott kötetek stb. sorakoztak. Ezek megszerzéséhez természetesen nagy jövedelem kell. De szerény pénztárcával is lehet valaki bibliofil. Például egyik barátom, — Krúdy Gyula rajongója — célul tűzte ki az összes Krúdy kiadás megszerzését. Gyűjtheti valaki a Balatonról vagy a szabadságharcról szóló könyveket, a Tevan nyomda kiadványait, fiatal költők versesköteteit, vagy a *Kommunista kiáltvány* különböző nyelvű példányaikat.

Az, aki csak megvásárolja a szakmája, hivatása szempontjából fontos könyveket, például a tüdőbaj gyógyításáról, a legújabb maró eljárásról, még nem bibliofil. Ha azonban könyvei külsejével is törődik, ha gondolja, bekötteti őket, ha beszerzi és megtartja az elavult műveket is, a maga különleges kis orvosi vagy technikatörténeti szakkönyvtárával már méltó erre a névre.

A könyvbarátok nemcsak tartalmuk szerint értékelik a köteteket, hanem megbecsülik a külső szépséget is. A Corvinákat, Lorenzo di Medici, Jean Grolier de Servin könyveit már a külsejükéről fel lehetett ismerni. Vannak, akik a színes

papírra, selyemre nyomott műveket, művészien illusztrált köteteket keresik, sőt a bibliofilia története olyan gyűjtőről is megemlékezik, akit kizárólag a fel nem vágott könyvek érdekeltek, tehát a tartalommal egyáltalában nem törődött.

A gyűjtőknek ez a típusa, akit csupán a bírvágy hajt ritka könyvek megszerzésére, nem bibliofil, hanem bibliomaniákus, könyvbolond. *Sebastian Brant* már 1494-ben kiadott *Narrenschiiff* (Bolondok hajója) című szatírjában kigúnyolja ezeket a könyvbolondokat, akiknek sok a könyvük, naponta órákat töltenek leporolásukkal, gondozásukkal, de drága pénzen megszerzett kincseiket soha sem olvassák.

A bibliofileknek a magyar könyvtárak történetében felbecsülhetetlen érdemeik vannak. Bibliofil volt Széchényi Ferenc, aki könyvtára odaajándékozásával megvetette az Országos Széchényi Könyvtár alapját és bibliofil volt Apponyi Sándor, Todorescu Gyula, Jankovich Miklós, akik felbecsülhetetlen értékű Hungaricákkal, ősnymtatványokkal és egyéb ritkaságokkal gyarapították nemzeti könyvtárunk állományát. Az ismertebb nevű gyűjtők közül Ráth György (régii magyar könyvek), Vigyázó Ferenc (ősnymtatványok) és Kaufmann Dávid (arab-héber nyomtatványok, kéziratok) gyűjteménye az Akadémiai Könyvtárba került, Szűry Dénesé (magyar írók első kiadásai) és Ballagi Gézáé (politikai röpiratok) pedig a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárba.

*

Bibliofil kiadásoknak azokat a műveket nevezzük, amelyek elsősorban bibliofilek, tehát a szép, művészi könyvek megbecsül-